

UDK: 005.591.6:658

**BIZNESNI BOSHQARISHNING INNOVATSION FUNKSIYALARI VA
ULARNI KORXONALAR FAOLIYATIGA JORIY ETISH
MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Nasrullayev Farrux Faxriddin o'g'li
Denov Tadbirkorlik va Pedagogika
instituti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada biznesni boshqarishning innovatsion funksiyalari, ularning zamonaviy korxonalar faoliyatidagi o'rnini hamda innovatsion boshqaruvni joriy etish mexanizmlari tadqiq etilgan. Xorijiy davlatlar va O'zbekiston korxonalari tajribasi asosida innovatsion faoliyatning amaldagi holati tahlil qilinib, innovatsion boshqaruvni rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan omillar aniqlangan. Tadqiqot natijasida korxonalarda innovatsion funksiyalarni takomillashtirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari ishlab chiqilgan hamda amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, innovatsion boshqaruv, raqamli transformatsiya, innovatsion faoliyat, biznes boshqaruvi, raqobatbardoshlik, innovatsion strategiya, korxonalar samaradorligi.

Аннотация

В данной статье исследуются инновационные функции управления бизнесом, их роль в деятельности современных предприятий и механизмы внедрения инновационного управления. На основе анализа зарубежного опыта и практики предприятий Узбекистана выявлены основные проблемы инновационного развития. Разработаны организационно-экономические механизмы совершенствования инновационного управления и предложены практические рекомендации по повышению конкурентоспособности предприятий.

Ключевые слова: инновация, инновационный менеджмент, цифровая трансформация, инновационная деятельность, управление бизнесом, конкурентоспособность, инновационная стратегия.

Abstract

This article examines innovative management functions in business administration and mechanisms for their implementation in enterprise activities. Based on the analysis of international experience and the practice of Uzbek enterprises, the current state of innovative activity has been assessed. The study identifies the key barriers to innovation management and proposes organizational and economic mechanisms for improving innovation processes. Practical recommendations aimed at

increasing enterprise competitiveness and accelerating digital transformation are developed.

Keywords: innovation, innovation management, digital transformation, innovative activity, business management, competitiveness, innovation strategy.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan globallashtirish va texnologik taraqqiyot jarayonlari korxonalar boshqaruv tizimiga yangi talablarni qo‘ymoqda. Zamonaviy korxonalar faoliyatining samaradorligi nafaqat mavjud resurslardan oqilona foydalanishga, balki innovatsiyalarni yaratish va joriy etish imkoniyatlariga ham bog‘liq bo‘lib bormoqda. Shu sababli innovatsion boshqaruv korxonalar raqobatbardoshligini ta‘minlovchi strategik omil sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi hamda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha davlat dasturlari innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Biroq korxonalarda innovatsion boshqaruv tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi, ilmiy-tadqiqot faoliyatining pastligi va innovatsion infratuzilmaning rivojlanmaganligi ushbu yo‘nalishda chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borishni talab etadi.

Innovatsion boshqaruvning nazariy asoslari

XXI asrda global iqtisodiyotning rivojlanish tendensiyalari shuni ko‘rsatmoqdaki, korxonalarining uzoq muddatli muvaffaqiyati va raqobatbardoshligi ko‘p jihatdan innovatsion faoliyatni samarali tashkil etish darajasiga bog‘liq. Innovatsiyalar iqtisodiy o‘shishning asosiy drayveri sifatida nafaqat yangi mahsulot va xizmatlarni yaratishga, balki ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, xarajatlarni kamaytirish va bozor ehtiyojlariga tez moslashishga xizmat qiladi.

Innovatsiya tushunchasi ilk bor avstriyalik iqtisodchi olim Jozef Shumpeter tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo‘lib, u innovatsiyalarni iqtisodiy rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchi sifatida baholagan. Shumpeter nazariyasiga ko‘ra, innovatsiyalar yangi mahsulotlar yaratish, yangi ishlab chiqarish usullarini qo‘llash, yangi bozorlarga kirish, xomashyo manbalaridan samarali foydalanish va korxonalarini boshqarishning yangi shakllarini joriy etish orqali namoyon bo‘ladi. Olim innovatsion faoliyatni iqtisodiyotda “ijodiy vayronkorlik” (creative destruction) jarayonining asosi sifatida talqin qilgan.

Mashhur menejment nazariyotchisi Piter Druker innovatsiyani tadbirkorlik faoliyatining eng muhim vositasi deb hisoblagan. Uning fikricha, innovatsiyalar korxonalar uchun yangi imkoniyatlarni yaratadi va mavjud resurslardan samarali foydalanish imkonini beradi. Druker innovatsiyalarni rejalashtirilgan va tizimli faoliyat

natijasi sifatida ko‘rib chiqadi hamda ularni korxonaning strategik boshqaruv tizimiga integratsiya qilish zarurligini ta’kidlaydi.

M.Porterning raqobat ustunligi nazariyasiga ko‘ra, korxonalarining bozordagi muvaffaqiyati innovatsiyalar va texnologik yangilanishlar bilan chambarchas bog‘liqdir. Porter innovatsiyalarni korxonalarining xarajatlar bo‘yicha ustunlikka erishishi yoki mahsulotlarni differensiallashtirish orqali raqobat ustunligini shakllantirishning asosiy omili sifatida baholaydi. Shuningdek, innovatsiyalar korxonalariga ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga moslashish imkonini beradi.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda innovatsion boshqaruv korxonalarining innovatsion faoliyatini rejalashtirish, tashkil etish, rag‘batlantirish, muvofiqlashtirish va nazorat qilishga qaratilgan boshqaruv faoliyati sifatida talqin qilinadi. Innovatsion boshqaruvning asosiy maqsadi korxonaning innovatsion salohiyatidan samarali foydalanish, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda bozorda barqaror raqobat ustunligini ta’minlashdan iborat.

OECD tomonidan ishlab chiqilgan Oslo Manual metodologiyasiga ko‘ra innovatsiyalar quyidagi asosiy turlarga bo‘linadi:

- mahsulot innovatsiyalari;
- jarayon innovatsiyalari;
- marketing innovatsiyalari;
- tashkiliy innovatsiyalar.

Mahsulot innovatsiyalari yangi yoki takomillashtirilgan mahsulotlarni yaratishga qaratilgan bo‘lsa, jarayon innovatsiyalari ishlab chiqarish texnologiyalarini modernizatsiya qilish orqali samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Marketing innovatsiyalari mahsulotlarni bozorga chiqarish va sotishni rivojlantirishning yangi usullarini o‘z ichiga oladi. Tashkiliy innovatsiyalar esa boshqaruv tizimini takomillashtirish, korporativ madaniyatni rivojlantirish va biznes jarayonlarini optimallashtirishga qaratiladi.

So‘nggi yillarda raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi innovatsion boshqaruv mazmunini yanada kengaytirdi. Sun‘iy intellekt, katta ma’lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar, buyumlar interneti (IoT), blokcheyn va robotlashtirish texnologiyalarining korxonalar faoliyatiga kirib kelishi innovatsion boshqaruvning yangi yo‘nalishlarini shakllantirmoqda. Mazkur texnologiyalar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, qaror qabul qilish sifatini yaxshilash va biznes jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini bermoqda.

Innovatsion boshqaruv tizimining samaradorligi ko‘p jihatdan korxonaning innovatsion salohiyatiga bog‘liq. Innovatsion salohiyat deganda korxonaning yangi g‘oyalarni yaratish, ilmiy ishlanmalarni amaliyotga tatbiq etish va innovatsion mahsulotlarni tijratlashtirish imkoniyatlari tushuniladi. Innovatsion salohiyatning

asosiy tarkibiy qismlariga moliyaviy resurslar, ilmiy-texnik baza, malakali kadrlar, axborot resurslari va innovatsion infratuzilma kiradi.

Shu nuqtai nazardan, innovatsion boshqaruv zamonaviy korxonalar rivojlanishining ajralmas qismiga aylanib, ularning raqobatbardoshligi, moliyaviy barqarorligi va bozor qiymatini oshirishda muhim rol o'ynamoqda. Korxonalarda innovatsion boshqaruv tamoyillarini keng joriy etish milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishi, eksport salohiyatining ortishi va xalqaro bozorlarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarur shartlardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil, SWOT tahlil, ekspert baholash va ilmiy abstraksiyalash usullaridan foydalanildi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlar, ilmiy adabiyotlar, statistik ma'lumotlar va korporativ hisobotlar o'rganildi.

Innovatsion boshqaruvning nazariy asoslari

Innovatsiya tushunchasi ilk bor iqtisodchi olim Jozef Shumpeter tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan bo'lib, u innovatsiyani iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili sifatida baholagan. Zamonaviy iqtisodiyotda innovatsiya yangi mahsulot, yangi texnologiya, yangi bozor yoki yangi boshqaruv usullarini yaratishni anglatadi.

P. Druker innovatsiyani tadbirkorlikning asosiy vositasi sifatida izohlab, uni korxonaning yangi qiymat yaratish qobiliyati bilan bog'laydi. OECD tomonidan ishlab chiqilgan Oslo Manual metodologiyasiga ko'ra innovatsiyalar mahsulot, jarayon, marketing va tashkiliy innovatsiyalar ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Innovatsion boshqaruv quyidagi asosiy funksiyalarni o'z ichiga oladi:

- Innovatsion strategik rejalashtirish;
- Innovatsion loyihalarni tashkil etish;
- Innovatsion motivatsiya tizimi;
- Innovatsion nazorat va monitoring;
- Bilimlarni boshqarish;
- Raqamli transformatsiyani boshqarish.

Mazkur funksiyalar korxonaning innovatsion salohiyatini rivojlantirish va bozor talablariga tez moslashishini ta'minlaydi.

Xorijiy korxonalar tajribasi tahlili

Rivojlangan mamlakatlar korxonalari innovatsion boshqaruvning turli modellaridan foydalanmoqda.

Toyota kompaniyasida "Kaizen" tamoyili asosida doimiy takomillashtirish tizimi yo'lga qo'yilgan bo'lib, har bir xodim innovatsion takliflar berish jarayonida faol ishtirok etadi.

Siemens korporatsiyasi raqamli egizak (Digital Twin) texnologiyalaridan foydalanib, mahsulotlarni ishlab chiqarishdan oldin virtual muhitda sinovdan o'tkazadi.

Samsung Electronics ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga katta mablag' yo'naltirib, dunyodagi eng ko'p patent oluvchi kompaniyalardan biriga aylangan.

Alibaba Group innovatsion boshqaruvning ekotizim modelini shakllantirib, elektron tijorat, sun'iy intellekt va bulutli texnologiyalarni yagona tizimga integratsiya qilgan.

Ushbu tajribalar innovatsion boshqaruvning muvaffaqiyati ilmiy tadqiqotlar, raqamli texnologiyalar va innovatsion madaniyat bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

O'zbekiston korxonalarida innovatsion faoliyat holati

So'nggi yillarda mamlakatimizda innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo'yicha sezilarli ishlar amalga oshirilmoqda. IT Park, Technopark, Artel, Uzum va Ucell kabi korxonalar innovatsion boshqaruvning muvaffaqiyatli namunalarini namoyish etmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, innovatsion faol korxonalar ulushi yildan-yilga oshib bormoqda. Biroq ushbu ko'rsatkich rivojlangan mamlakatlar darajasidan ancha pastligicha qolmoqda.

Korxonalarda innovatsion xarajatlarning asosiy qismi:

- uskunalarni modernizatsiya qilish;
- dasturiy ta'minotni joriy etish;
- marketing innovatsiyalari;
- kadrlar tayyorlash;
- ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalarga yo'naltirilmoqda.

Raqamli transformatsiya jarayonlari ham jadal rivojlanmoqda. Elektron tijorat, sun'iy intellekt, CRM va ERP tizimlari korxonalar faoliyatiga keng tatbiq etilmoqda.

Innovatsion boshqaruvdagi muammolar va to'siqlar

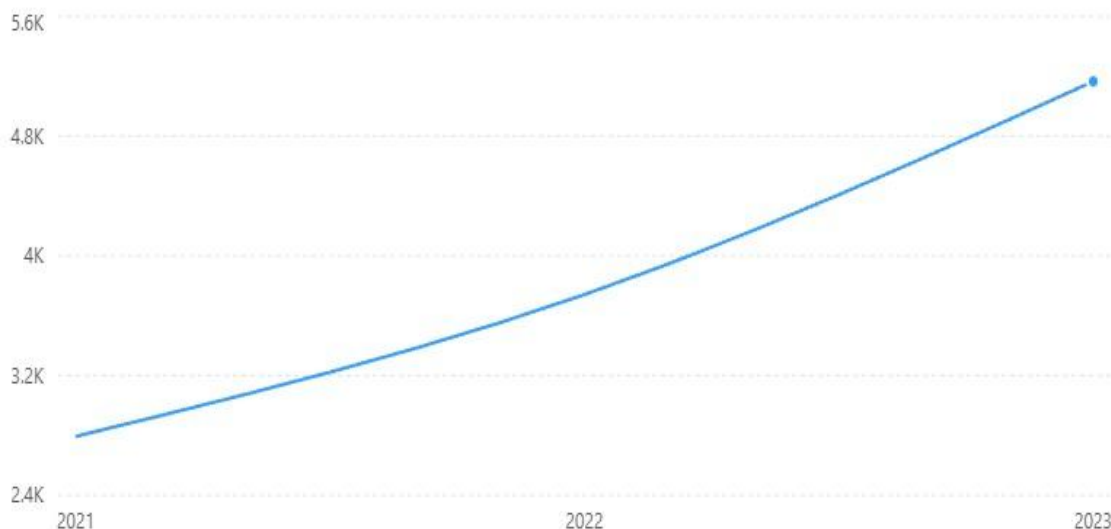
Tadqiqot natijalari

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki:

- innovatsion boshqaruv korxonalar samaradorligini oshiradi;
- raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi;
- innovatsion madaniyat korxonalar rivojlanishining muhim omili hisoblanadi;
- innovatsion faoliyat va moliyaviy natijalar o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud.

Innovatsion xarajatlar dinamikasi

O'zbekiston korxonalarida jami innovatsion xarajatlar (mlrd so'm).

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida innovatsion boshqaruv korxonalarining barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta'minlovchi muhim strategik omillardan biri hisoblanadi. Globallashtirish, raqamlashtirish va texnologik taraqqiyotning jadallashuvi korxonalardan an'anaviy boshqaruv usullaridan innovatsion boshqaruv tizimlariga o'tishni talab etmoqda. Shu sababli innovatsiyalarni boshqarish, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda korxonalarining innovatsion salohiyatini rivojlantirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Maqolada innovatsion boshqaruvning nazariy asoslari o'rganilib, innovatsiyaning korxonada faoliyatidagi iqtisodiy mohiyati va ahamiyati yoritildi. J.Shumpeter, P.Druker, M.Porter va boshqa olimlarning ilmiy qarashlari tahlili innovatsiyalar iqtisodiy rivojlanish, samaradorlik va raqobat ustunligini shakllantirishning asosiy manbai ekanligini tasdiqladi.

Tadqiqot davomida rivojlangan mamlakatlar korxonalarini tajribasi tahlil qilindi. Toyota, Siemens, Samsung va Alibaba kompaniyalari misolida innovatsion boshqaruvning samarali modellari o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, mazkur korxonalarining muvaffaqiyati innovatsion madaniyatni shakllantirish, ilmiy-tadqiqot faoliyatiga katta mablag' yo'naltirish, raqamli texnologiyalarni keng qo'llash va xodimlarning ijodiy salohiyatidan samarali foydalanish bilan bog'liqdir. Bu tajribalar innovatsion boshqaruvning samaradorligi korxonada ichki resurslari va tashqi hamkorlik tizimlarining uyg'un rivojlanishiga bog'liqligini ko'rsatadi.

O‘zbekiston korxonalarida innovatsion faoliyatning amaldagi holati tahlili natijasida so‘nggi yillarda innovatsion rivojlanish bo‘yicha sezilarli ijobiy o‘zgarishlar kuzatilayotgani aniqlandi. Xususan, IT Park, Technopark, Artel, Uzum va boshqa innovatsion kompaniyalar faoliyati mamlakatda innovatsion boshqaruvning rivojlanib borayotganligini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, innovatsion faol korxonalar ulushining rivojlangan davlatlar bilan taqqoslaganda hali ham pastligi, ilmiy-tadqiqot ishlanmalariga ajratilayotgan mablag‘larning yetarli emasligi va innovatsion infratuzilmaning to‘liq shakllanmaganligi mavjud muammolar sifatida baholandi.

Tahlillar innovatsion boshqaruv va korxonalar samaradorligi o‘rtasida bevosita bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatdi. Innovatsion faoliyatni faol olib borayotgan korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligi, mahsulot sifati, eksport salohiyati va mehnat unumdorligi yuqori bo‘lishi aniqlandi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, boshqaruv qarorlarini qabul qilish tezligini oshirish hamda korxonalar faoliyatining shaffoqligini ta‘minlashga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. – Harvard University Press, 1934.
2. Drucker P. Innovation and Entrepreneurship. – New York: Harper Business, 2006.
3. OECD. Oslo Manual 2023: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. – Paris: OECD Publishing.
4. Porter M.E. Competitive Advantage. – New York: Free Press, 1985.
5. Liker J.K. The Toyota Way. – McGraw-Hill, 2004.
6. Siemens Annual Report 2023.
7. Samsung Electronics Annual Report 2023.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–158-son Farmoni, 11.09.2023.
9. O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Innovatsion faoliyat ko‘rsatkichlari. 2024.
10. IT Park Uzbekistan Annual Report 2023.
11. Artel Electronics Development Report 2023.
12. OECD Main Science and Technology Indicators. 2023.
13. World Bank. Innovation Policy: A Guide for Developing Countries.
14. Freeman C. The Economics of Industrial Innovation.
15. Tidd J., Bessant J. Managing Innovation. Wiley, 2021.